

Sayı: 6
Nüsha: 1
Eylül 2004

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

T.E.A.E - BAKIŞ

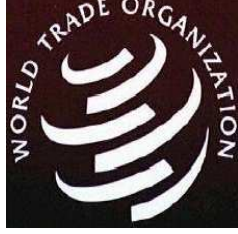
ISSN 1303-8346

4 ayda bir yayınlanır

DOHA'NIN TÜRK TARIMINA ETKİLERİ

Şevket KALANLAR, TEAE

1.Giriş

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), 1 Ocak 1995'de, uluslararası ticaretin en etkin kurumu olarak, Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yerine kurulmuştur. Bir uluslararası sözleşme sekreteryası niteliğindeki GATT'dan farklı olarak WTO bağımsız bir örgüt yapısındadır (1).

Tarım ürünlerinin uluslar arası ticareti ülkelerin yaygın olarak uyguladıkları destekleme politikaları sebebiyle birçok engelle karşı karşıyadır. Ülkeler bu destekleme politikalarından vazgeçmek istemedikleri için tarım ürünleri GATT çerçevesinde yapılan dünya ticaretini serbestleştirme çabalarının dışında tutulmuştur.

Tarım ürünlerinin uluslararası ticaretinin serbestleştirilmesi konusu Tokyo görüşmelerinde gündeme alınmış fakat kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Uruguay görüşmelerinde ise konu ağırlıklı olarak tartışılmış ve ABD ile AB arasındaki görüş ayrılıklarının temelini oluşturmuştur. ABD tarımsal sübvansiyonların kaldırılmasını önerirken AB buna karşı çıkmıştır. Yoğun tartışmalar dolayısıyla Uruguay toplantıları planlanandan üç yıl daha uzun sürmüştür. Sonunda bir anlaşmaya ulaşılabilmiş ve tarımsal sübvansiyonların sınırlı ölçüde kaldırılması benimsenmiştir. Uruguay toplantılarında varılan anlaşma gereğince tarım üzerindeki tarife dışı engeller gümrük tarifelerine dönüştürülerek belirli bir takvime göre indirilecektir. Bunun gibi ihracat sübvansiyonları ile yurt içi tarımsal üreticilere sağlanan sübvansiyonlar kısılacaktır yada kaldırılacaktır. Anlaşmada ilgili hükümetlerinin onayına bağlı olarak az gelişmiş ülkelerin de benzer önlemler almaları kabul edilmiştir ancak az gelişmiş ülkelerde yurt içi sübvansiyonlarda ve ihracat sübvansiyonlarında öngörülen indirimler sanayileşmiş ülkeler için belirlenen oranların yaklaşık üçte ikisi kadardır. Ayrıca bu ülkeler için daha uzun bir süre tanınmıştır (1).

Yapılan araştırmalar Uruguay anlaşmasının öngördüğü serbestleştirmenin gerçekleşmesi durumunda dünya reel gelirin 212 ila 274 Milyar Dolar düzeyinde artacağını göstermiştir. Bu ise örneğin 1992 yılında Dünya GSYİH sının %1'ine eşittir. (2)

AB Tarım Komisyonu üyesi Franz Fischler, 2002 Temmuz ayı içerisinde üye ülkeleri ikiye bölen bu sorunu gidermek için yeni bir öneri hazırlamıştır. Topluluk bütçesinin yarıya yakınının tarım ve hayvancılığa aktarılmasına yönelik eleştirilerini sıralamıştır. Tarıma ödenen desteği azaltmayıp paranın doğrudan destek yerine kırsal kalkınmaya aktarılmasını öngören bir çalışmayı komisyona sundu.

Böylece çevre ile ilgili kaygılar en aza indirilebilecek, git gide daha da yakınlaşılacak komşu üçüncü dünya ülkelerine de kendilerini toparlayabilecekleri bir endüstri alanı önerilebilecekti.

Özellikle et, süt ve tahıl üreticilerine nakit olarak verilen desteğin, devletlerinden bu anlamda destek yerine köstek gören gelişmekte olan ülkelerin üreticilerini ve sanayicilerini DTÖ nezdinde mağdur konumuna düşürdüğü tartışılmıştır (3).

Organik tarımın yükselen bir değer olması işleri kolaylaştırmıştır. Üye ülkelerin ve DTÖ'nün makul bulacağı düşünülen bu öneri, 2002 Eylül ayı ortasında Fransa'nın başını çektiği 6 üye ülkenin bakanları tarafından imzalanan bir mektupla karşılık bulmuştur. Mektupta gayet açık olarak istenilen reformların kabul edilemeyeceği, OTP'na şu anki haliyle devam edilmesi gerektiği açıklanmıştır. Kısacası, refah Birlik içinde kalmalı, dışarıda kalanlarla ticaret tek yanlı sürdürülmeye devam etmeli görüşü benimsenmiştir (4).

Fishler'in önerdiği reformlar, Birliğin genişleme sürecine girip, ülkemizi açıkta bıraktığı dönemde doğal olarak önemini yitirmiştir. AB'nin en eski ve en önemli politikalarından biri olan ve AB)bütçesinin en büyük kısmını kapsayan OTP'den en fazla gelir elde eden ülke Fransa'dır. Bu nedenle Fransa bu konuda AB genişlemesi öncesi bir reforma karşı çıkmıştır. İngiltere ise, kendi çiftçileri açısından bu reformun gerekli olduğunu düşünmektedir. Tarım için İngiltere, kazandığından daha fazla ödeme yapmaktadır ve bu nedenle de reform istemektedir. AB bütçesinden 40 milyar Euro'ya yakın para her yıl tarıma aktarılmaktadır. Tarım sektöründe çalışanlar ise AB nüfusunun yaklaşık yüzde 5'ini oluşturmaktadır. Fransa yılda 2,32 milyar Euro ortak kasadan alırken, Almanya 4,37 milyar Euro, Büyük Britanya ise 2,34 milyar Euro kasaya para ödemektedir. Hollanda 1,07 milyar Euro ve Belçika 0,62 milyar Euro ile boyutlarına göre, tarım için AB'den alan değil veren ülke konuma gelmişlerdir. OECD'nin bir raporuna göre, fiyat ve vergi teşvikleri de eklenirse AB çiftçilerinin 104 milyar Euro'ya yakın tarım sübvansiyonu aldıkları görülmektedir. Tarım desteklemeleri ise ABD'de 50 milyar Euro civarındadır (3).

Avrupalı çiftçiler gelirlerinin %35'ini tarım sübvansiyonlarından elde ederken, ABD'de % 23, Yeni Zelanda'da %1 oranında sübvansiyonlardan çiftçiler gelir elde etmektedirler. Yine OECD'ye göre, Avrupa'nın tarım korumacılığı her aileye yılda 600 Euro'ya mal olmakta ve gıda fiyatlarının da yılda %15-20 oranında artmasına neden olmaktadır.

AB'de tarım destekleri devamında önemli bir direnç söz konusudur. Özellikle Fransa bu konuda açık bir tavır içerisindedir. AB'de tarım desteklemelerinin kaldırılmasına en çok itiraz eden ülke Fransa'dır. Çünkü Birlik kasasından en çok payı Fransa almaktadır. Fransa'nın yaptığı baskılar sonucunda DOHA Kalkınma Gündemine bir cümle eklenerek ("Tarım anlaşması müzakerelerinin sonucunda tarımsal desteklemelerinin tümünden kaldırılabilmesi gibi bir önyargı beklenmemelidir) Fransa'nın tavrı biraz yumuşatılmak istenmiştir (5).

ABD'de iç piyasada kendi üreticilerini desteklerken dış rekabete karşı sıkı koruma önlemleri uygulamaktadır. İç piyasada, AB tarafından kullanılan müdahale fiyatına benzer bir "güvence fiyatı" (loan price) ile ürünlere satış güvencesi sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra uzun yıllar "hedef fiyat" uygulamasıyla iç piyasa fiyatının hedef fiyattan düşük olması durumunda aradaki farkı gidermek üzere üreticilere bütçeden ödeme yapılmaktadır (4).

AB'de bulunan OTP'nın en temel unsuru, tarım ürünleri için bütün üye ülkelerde geçerli olacak ortak fiyatların belirlenmesidir. Belirlenen fiyatların korunması için iç piyasada ürünler aynı araçlarla desteklenirken, dış ülkelerin rekabetine karşı da ortak korunma yöntemleri kullanılmaktadır. Söz konusu destek ve koruma sistemi için gerekli harcamalar ise ortak bir fondan (Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu - FEOGA) karşılanmaktadır. (6).

İlk uygulanmaya başladığı yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu toplam bütçesinin % 90'a yakın bölümünü oluşturan fon bugün 45 milyar euro civarındadır ki buda yaklaşık bütçenin yarısıdır (4).

2-Doha'nın Getirdikleri

DOHA'da alınan kararlar 30 Temmuz 2004 tarihinde DTÖ Genel Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. Bundan sonra, ayrıntılı nihai metnin (Anlaşma) hazırlanması ve 2005 yılında Hong Kong'da düzenlenecek DTÖ Bakanlar Toplantısı'nda kabul edildikten sonra yürürlüğe konulması öngörülmektedir.

DOHA, kalkınma halindeki ülkelere tarım ürünlerini sanayi ülkelerinden daha rahat pazarlayabilmeleri için kolaylık sağlamayı, bunun için de sanayi ülkeleri pazarlarını Üçüncü Dünya'nın tarım ürünlerine açıp, üreticilerine yaptıkları nakdi yardımı asgariye indirmelerini öngörmektedir. Dünya pazarlarındaki rekabet eşitliğini bozan ihracat teşvikleri çerçeve metni uyarınca tamamen kalkacaktır. Bu karar, gelişmiş ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir. Örneğin dolaylı sübvansiyonlara dahil edilen ABD'deki ihracat teşviklerinin en geç altı ay içinde geri ödenmesi öngörülmektedir. Avustralya ve Kanada açısından önemli olan ise, kamu şirketlerinin tarım ürünü ihracatı da tamamen yasaklanacak olmasıdır. (7)

2.1- Tarım Ürünleri Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesi (Tarım Sektörünün Tam Liberalizasyonu)

Uruguay toplantılarında alınan tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesine ilişkin kararlar az gelişmiş ülkelerin de yararına olmuştur. Bununla birlikte bazı az gelişmiş ülkelerin zarara uğramaları söz konusudur. Az gelişmiş ülkelerin bir bölümü gıda maddesi ihtiyaçlarının önemli bir payını yurt dışında ithal eden ülkelerdir (Bangladeş, Mısır, Sudan, Togo gibi) çünkü sübvansiyonların azaltılması bu malların dünya fiyatlarının yükselmesine neden olacaktır. Diğerleri ise gelişmiş ülke piyasalarına tercihli mal ihraç eden az gelişmiş ülkelerdir (8).

Uruguay anlaşmasıyla sanayileşmiş ülkelerin ticaret engellerindeki kademeleşmenin giderilmesi doğrultusunda da bazı ilerlemeler sağlanmıştır. Sanayileşmiş ülkelerdeki tarife listelerinin ana özelliği malların işlenmişlik derecesi arttıkça bunlara uygulanacak tarife oranlarının da yükselmesidir. Sözcüleşmiş pamuk üzerindeki tarifenin sıfır gümrükle ithal edilmesi tekstil ithalatına yüksek olmayan tarife konulması konfeksiyon ürünlerine ise en yüksek tarifelerin uygulanmasıdır. Başka bir örnekle Japonya'nın Soya Fasulyesini gümrüksüz ithal ettikten sonra işleyerek Soya yağı haline olarak ihraç edilirse %7-9 oranında bir tarifeye tabi tutulacaktır (8).

Ürünlerin işlenmişlik derecelerine paralel olarak gümrük tariflerinde böyle bir kademeleşme az gelişmiş ülkelerin sanayi malları ihracatına yönelmelerini engellemekte ve onları ilkel tarım ürünleri ihracatçısı durumunda kalmaya zorlayıcı etki yapmaktadır.

Liberalleşme ile ülkelere istenilen diğer tavizler ise; (10) (11)

- 1.Arazi satın alma, kiralama ve diğer gayri menkul haklarındaki ulusal kısıtlamaların kaldırılması olmak üzere,
- 2.Tarım ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlanması
- 3.Su kaynaklarının ve dağıtımının özelleştirilmesi
- 4.Kontrollü tarımın önündeki engellerin kaldırılması,
- 5.Sertifikalı tohumların kullanılmasının sağlanması, gibi tarım sektörünün tekelleşmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması hedeflenmektedir.

Tarımda tam liberalizasyona geçilmesi halinde tarım sektörünü bekleyen bazı olumsuzluklardan da söz etmek mümkündür. Bunlar;

- 1.Verimli tarım arazileri tarım dışı kullanıma açılabilir,
- 2.Tarımsal ürünlerin ithalatına uygulanan gümrük vergileri sıfırlanacağı için ithal ürünlerle rekabet edemeyen

çiftçilerin ve köylerin büyük kentlere göçü hızlanabilir,

3.Su kaynaklarının özelleştirilmesiyle yerli tarımsal üretime büyük bir darbe indirilmiş olacaktır;

4.Patentli tohumların da bir zorunluluk olarak sisteme sokulmasıyla genetiği değiştirilmiş tohumların ülke içerisine girişini engellemek güçleşecektir,

5.Gelişmiş Ülkelerin tarımsal üretimi tekellere ve ithalata bağımlı hale geleceği için, gıda güvencesi ve sürdürülebilirlik tehlikeye girebilir

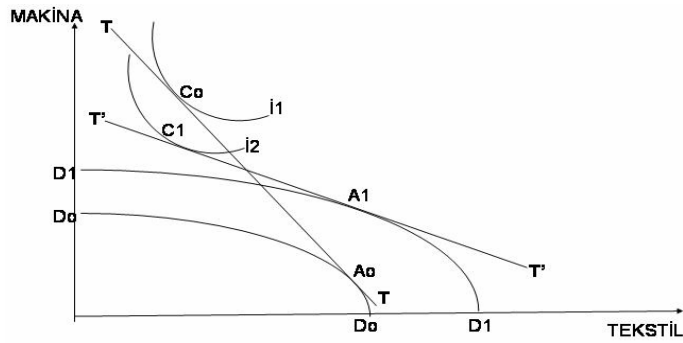
Ancak unutmamak gerekir ki tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesinin de faydaları olacaktır. Özellikle iki etkiyi ele alabiliriz: 1-Yüksek maliyetle üretimin azalması dolayısıyla ortaya çıkacak olan üretim kazançlarıdır.

2- Düşük fiyattan tüketici rantındaki artışı gösteren tüketim kazançlarıdır (8) (6)

3-Doha'nın Türk Tarımına Etkileri:

Doha Kalkınma Gündemi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere için bir yoksullaştırıcı büyüme etkisi yaratacağını görmekteyiz. Kısaca açıklarsak yoksul ülkelerin önemli tarım ihraç ürünleri tarımda liberalleşme ile gelişmiş ülkelerin pazarlarında ulaşım kolaylığı ile satılacak, tarım ihracatı büyüyecek ancak ülke kendi ürünlerini ihraç etmekten kendi ihtiyacını karşılayamayacak ve maliyetleri gün geçtikçe artacağından büyüme sağlansa bile bu büyüme yoksullaştırıcı bir büyüme olacaktır (10) (11).

Grafik:1 Yoksullaştırıcı Büyüme Grafiği

Kaynak:Uluslararası İktisat Teori ve Politika (18)

3. 1- Yoksullaştırıcı Büyüme:

Hint asıllı iktisatçı Jagdish Bhagwati'nin tezine göre; Tarımsal üretimde ortaya çıkan aşırı bolluk çiftçiye zarar verecektir. Bu konuyu sadece üretimle ilişkilendirmemekte gerekir. Zira sübvansiyonların azaltılması tarım ürünlerinin dünya fiyatlarının yükselmesine sebep olacaktır. Ancak artan üretim tarım ürünleri talebinin esnek olmaması dolayısıyla iç piyasada fiyatları düşürdüğü için iç ticaret hadleri bozulacaktır ve köylünün gerçek gelirinin azalmasına neden olabilecektir. Başka bir deyişle köylü için yüksek

üretim bazen düşük gelir ve artan yoksulluk anlamına

gelecektir. Yoksullaştırıcı büyümeyi incelersek başlangıçta ülke A₀ üretim ve C₀ tüketim noktalarıyla serbest ticaret dengesini sağlamış durumdadır. Bu durumdaki ticaret hadleri TT ile gösterilmiş olup ülke refahı İ1 in temsil ettiği düzeydedir. Ülkede şiddetli bir ticareti arttırıcı büyümenin ortaya çıktığını varsayalım bu durumda ülke daha çok tekstil ihraç edip karşılığında makine ithal etmeyi arzular bu da ticaret hadlerini şiddetle ülke aleyhine değiştirir. İlginç olan şudur ticaret hadlerinin bozulması o derece şiddetlidir ki bundan doğan refah kaybı üretim genişlemesinden sağlanan refah artışından daha yüksek olmaktadır. Yani büyümeye karşın ülke yoksullaşabilir. Nitekim grafik 1'de yeni ticaret hadleri doğrusu T'T' nün teğet olduğu İ2 kayıtsızlık eğrisinin İ1'in altında bir düzeyde olması bu durumu ifade etmektedir. Daha net olarak açıklarsak Hintli iktisatçıya göre büyümeye ve üretimini arttırmasına rağmen ülke fakirleşecektir. Tarım ürünlerinin artmasına rağmen fakirleşme artacaktır (12).

Ancak tarımda "Örümcek Ağı Teoreminin" geçerli olması sebebiyle tarımda gerçekleşen bu bolluk fiyatların düşmesi sonucunda gelecek yıl tarım ürünlerinin ekim alanlarını azaltacak ve tarım ürünleri fiyatları göreceli olarak ülke içinde yükselecektir. Bunu şöyle de açıklayabiliriz Clark'ın gelir Dağılımı Modelini incelersek tam rekabet koşullarında uzun süre statik duruma girmiş bir ekonomide girişimcilerin kar geliri sağlamaları mümkün

değildir. Bunun sebeplerini irdelersek tarım/tarım dışı fiyat hareketlerinin uzun dönemde tarım aleyhine olacak olan seyri ki bu DOHA'nın belki de önlenemeyecek olan en büyük problemi olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kronik bir hastalığı olacak ve ülkelerin refahının olumsuz etkileyecek en büyük etken olacaktır (11).

Ayrıca tarımsal ürünün iç veya dış piyasalardaki nihai fiyatı ile çiftçinin eline geçen fiyat arasında geniş bir makasın oluşması sonucunda da ülkede sadece büyük çiftçiler yüksek kar elde ederken maliyetlerin yükselmesi sebebiyle küçük çiftçiler için tarımdan ayrılacak ve gıda güvencesi tehlikeye girecek büyümeden kaynaklanan yoksulluk tekrar baş gösterecektir. Çünkü tarımsal faaliyetlerden ayrılan genç nüfus (yaşlı nüfus topraklarını bırakmak istemeyecektir) şehirlere göç edecek ve şehirlerde sosyal problemler artacaktır. Bu da çok büyük altyapı problemleri ve üretim yetersizlikleri gibi çeşitli problemler yaratacaktır. Köylerden kente gelen köylüler hizmet sektörüne katılmak için çaba harcayacak ancak, hizmet sektörüne girişleri uzun zaman alacaktır. Ülkemizde sanayileşmenin yeter anlamda olmamasından dolayı işsizlik gizli işsizlikten çıkarak açık işsizlik olarak şehirlerde güvenlik problemleri oluşturacaktır. Köyden kente göç edenler en kolay sanayi içerisinde eriyebilir bu yüzden tarımda kalan köylüler ve ülkemizin gıda güvenliği açısından tarıma dayalı sanayini geliştirilmesi önemli olacaktır.

Böyle durumlarda uluslararası kuruluşların az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere pazar arayışları sebebiyle üretimlerini kısmalarını veya ürün stoku oluşturmayı engelleyici politikalar oluşturduklarını görmekteyiz. Malawi 2000 yılında yüksek rekolteli mısırını stoklama yoluna gitmiş ancak, uluslar arası kuruluşlar mısır stoklamasının pahalı (maliyetli) bir politika olmasını savunarak, stokların eritilmesini talep etmişlerdir.. Bunun sonucunda da 2001 yılında çok düşük bir rekolte ile üretimi %36 azalan Malawi geçen yıl 45 Dolara sattığı mısırını bir sonraki yıl 255 dolara ithal etmek zorunda kalmıştır. Dünya piyasalarından alım yapacak gücü olmadığı için de üretim açığını karşılayamamış ve halkı açlıkla yüz yüze gelmiştir (13).

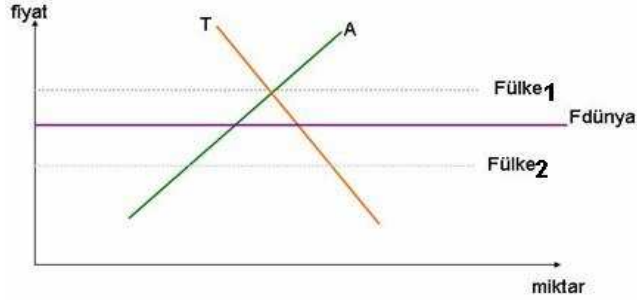
Afrika'da Bangladesh'te günde bir dolara geçinmek zorunda olan yoksulların ineğinin sütünü satması olanaksızdır. Çünkü dünya fiyatları Afrika üreticisini maliyetinin yarısının bile altındadır. AB üreticisinin ineğ günde 2 dolar sübvansiyon uyguladığı koşullar liberalleşmenin dezavantajı olarak algılanmalıdır.

DTÖ tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kabul ettirilmeye çalışılan politikalar tarımsal ürün ve girdi piyasalarındaki müdahalelerin sonlandırılmasını hedeflemektedir. Tarımcı nüfusa yönelik ABD tarzı kaynak aktarımları meşru görülmüştür. Bu ayrım dış ticareti saptırıcı desteklemeler kavramıyla ortaya atılmış ve belirli ürünlere ve girdilere dönük tüm müdahale ve önlemler amber diye nitelenen bir kategoriye alınmıştır. Bu desteklerinde zaman içinde tümüyle tavsiyesi sağlanacaktır (önümüzdeki on yıl içerisinde az gelişmiş ülkeler amber kutu kategorisindeki "toplam destek ölçüsü" nü %40 azaltacaklardır).

Ülkemizde de 2000 yılından bu yana önemli bir girdi desteği ve ürüne yönelik (seçilmiş birkaç ürün hariç) desteklemeler kaldırılmış yerine doğrudan gelir desteği (Yeşil Kutu önlemi) getirilmiştir. Yeşil kutu önlemleri üreticilere üretimle ve fiyatlarla bağlantılı olmayan ve devlet bütçesinden karşılanan doğrudan ödemelerin kategorisini açıklamaktadır. Bu tür desteklemelerde bir sınırlama öngörülmemiştir. Bu politikayı gelişmiş ülkelerin nasıl kullandığını irdelersek ABD pamuk üreticilerini desteklemesine bakmak yeterli olacaktır. Batı Afrika pamuk ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Ancak ABD 25.000 pamuk üreticisine 4 milyar dolara yakın bir (pamuk çiftçisi başına yılda ortalama 150.000 dolar) doğrudan ödeme yapmaktadır. Buda herhangi bir destekleme alımı, taban,fiyat, girdi sübvansiyonu içermediği için ticareti saptırıcı etki içermeyen türden bir transfer olarak kabul edilmekte sonuçta da Batı Afrika ülkeleri bu kadar büyük bir sübvansiyona karşı yapacakları hiçbir şey olmadığından aslında pamuk ihraç etmemesi gereken bir ülke pamuk ihraç ederek az gelişmiş ülkeyi zarara uğratabilmektedir (13).

Konuyu (Henrichsmeyer-Witzke) tezi ile irdelersek “tarımsal ürünlerin arz ve talep elastikiyeti ne kadar düşük

Grafik 2: Arz-Talep Eğrileri ile Fiyat Oluşumu Grafiği

olur ise üretim miktarına bağlı değişimin yarattığı fiyat dalgalanmaları da o kadar fazla olur” (14);

Ülkede arzın talebi karşılayamadığını düşünürsek yani ürün için yurt içinde arz ve talebin kesiştiği noktadaki fiyat dünya fiyatlarının üzerinde ise (Fülke1) ki bu bölgesel olarak gerçekleşecektir. İthalatçı firmalar yurtdışından (ülkeye göre ucuza) veya yurt içinden ucuza ürünü alacak ve kar sağlamaya çalışacaktır.

Kaynak: Tarım Politikası Ders Notları

Ticari açıdan bütün gümrüklerin kaldırılmış olması ve tarife dışı engellerin de kaldırılması ile ulaşım ülkeler arasında çok kolay olacak ve ulaşımın kolaylığı sayesinde tarım ürünlerinin mobilitesi artacaktır. Bu da seyyar stokçuluğun oluşmasına sebep olacaktır yani ülkeler arasında gezen büyük tırlar ve kamyonlar ile yüksek fiyatlı pazarlar aranacaktır. Böyle durumlarda büyük marketlerin ve büyük stokçuların sözleşmeli tarıma destek vermeleri beklenmelidir.

Ancak, tarım ürünleri arzı dönemsel olduğundan ve ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye farklı tarihlerde ürün arz eden yetiştiriciler büyük kar sağlayabileceklerdir. Ancak, bu durum ülkemizin ihracatta dünyada iyi seviyelerde olduğu ürünler için olumsuz olacaktır. Zira dünyada en büyük ihracatçısı olduğumuz ürünlerde örneğin fındıkta arzın düşmesi sonucu yüksek fiyat dalgalanmaları olacaktır. Böyle ürünlerde yani dünya üretiminde söz sahibi olduğumuz ürünlerde Borsa kurulmasına ve bu tarz ürünler için tarıma dayalı sanayinin gelişmesi için devletin çaba harcaması gerekecektir.

Tarım politikalarının temel hedefi halkın beslenme düzeyini arttırmak ve iyileştirmek ise tek yıllık ürünlerde arzın düşük olması durumunda fiyatlar çok arttığından dolayı bazı tarım ürünlerinde ya tarımsal sigorta sistemi ile fiyatları aşağı çekecek yardımları yapması yada düşük fiyatlara karşı sigorta sisteminin geliştirmesi yada afet yardımlarının fiyat bazında mevzuat değişikliği ile ele alınması yararlı olacaktır. Konuyu açacak olursak ABD ülkesindeki tarımsal ürün fiyatlarının dünya ortalamasından düşük olmasını afet olarak nitelendirerek üreticilere afet yardımı olarak desteklemiştir. Grafik 2’de Fülke2 durumunda yani ülke içindeki fiyatın Fdünya fiyatından düşük olması ve arzın talebi karşılayamaması durumunda ise ürünün fiyatı ya kendiliğinden artacaktır yada ekilme alanı yüksek oranda azalarak ürünün pazardan kalkması ekilmemesi gibi tehlikelere neden olacaktır (13).

Gelişmiş ülkelerin koruma ve destekleri azaldıkça tarım ürünlerinin dünya fiyatlarının (Fdünya) artması beklenmelidir. Azalan fiyat ve ihracat sübvansiyonları ürünlerin maliyetlerini arttıracaktır.

4- Doha’nın Etkilerine Karşı Kısa Vadede Alınabilecek Önlemler:

1-Ürün desteğine kısmen de olsa devam edilmeli ve doğrudan gelir ödemelerinin tüm desteklemeler içerisindeki payı azaltılarak (%80’den %50’nin altına çekilerek) aradaki fark anlaşmaların bizi bağlamasını düşündüğümüz 2005’in ikinci yarısından itibaren; hayvancılık (özellikle arıcılık ve balık yetiştiriciliği), soya, pamuk, ayçiçeği,

mısır ve yem bitkisi ve bazı yemeklik baklagillere destek olarak üreticilere aktarılması ve kısa vadede arz açığı olan ürünlerin öncelikle değerlendirilmesi faydalı olacaktır (15).

Hayvancılık konusunda verimliliğin artırılmasına yönelik olarak ırk ıslahı desteklenmeli, et primi yardımı yeniden ele alınmalı, hayvancılık işletmelerinin sayısının artırılmasına yönelik şirketlere destekler sağlanmalı, kaba yem üretimini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bunların yanında hayvan sağlığı ve kimlik sistemi teşvik edilmelidir. (15)

2-Tarımda toprak bölünmesine karşı medeni kanunda değişiklik DOHA ile önem kazanmıştır. Bu amaçla tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesinin önlenmesi (Kırsal Kalkınma Destekleri) ve işletmelere şirketleşme yolu açılarak tarımsal şirketlerin, AB Kırsal Kalkınma Tüzüğü 17. maddesinde tanımlandığı gibi çiftlik binaları ve diğer taşınmaz mülklerin iyileştirilmesi veya elde edilmesi için yapılan harcamalar (harç, vergi, tapu kaydı gibi), yeni ekipman (bilgisayar programları dahil) ve makine alımları, danışman ücretleri belirlenecek bir oranda desteklenmelidir.

Bu kapsamda seralarımızın modernleştirilmesi, süt pazarlama tesisleri, mısır kurutma tesisleri gibi tarıma dayalı sanayilere kaynak desteği verilmelidir. Ayrıca, yeniden parselasyon ile arazi toplulaştırılması ile dağıntık tarımsal arazi parsellerinin toplulaştırılarak ekonomik olarak yaşayabilir büyüklükte işletmelerin oluşturulmasına imkan sağlanmalıdır. Bu gaye ile oluşacak yasal ve idari masrafların AB tarım Desteklerinde olduğu gibi %100'üne varan kısmı desteklenmelidir.

3-Pazarlama ve reklam: tarımsal ürünlerinin kalitesini iyileştirmek ve standardizasyon için teknik çalışmalar ve pazar araştırmaları gibi danışmanlık hizmetleri gibi yardımlar AB'de olduğu gibi oluşacak yeni şirketlere belli oranlarda verilmelidir (15).

Ayrıca, global olarak dünyada her üründe olduğu gibi reklam çok büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden öncelikli olarak ülkemizi en iyi yansıtabilecek ve söz sahibi olduğumuz ürünlerde öncelikli olmak üzere bölgesel türlerin dünyaya tanıtımı amaçlı desteklenmelidir bu destekler ihracata yönelik olmak kaydıyla verilmeli ancak iç piyasaya yönelik reklam faaliyetleri ürünün pazarlanmasında tıkanıklık olması durumunda verilebilir. Örneğin Amasya elmasının tanıtımı gibi. (AB bu konuda reklam masraflarının %50'ye kadarki kısmını desteklemektedir) (16).

4-Sigorta: tarım ürünleri sigortası ile bölgesel afetlerde üreticiler desteklenmelidir.

5-Genel Değerlendirme:

DOHA Kalkınma Gündemi çerçeve taslağında yer alan amber kutu tedbirleri arasında bulunan girdi destekleri, fiyat destekleri ve primler toplam desteklemelerimizde çok az bir paya sahip durumdadır. Kırmızı kutu tedbirlerinde alınacak %10'luk indirim şimdilik sıkıntı yaratacak gibi görülmektedir. Ancak de minimisin (Asgari Destek) istisnasının %10'un altına çekilmesi prim desteği verilen ayçiçeği soya ve pamukta problemler yaratabilecektir (17).

Fındık ve tütünde uyguladığımız alan daraltılması ve çay budama tazminatları mavi kutu tedbirleri arasında yer almakta ve hiçbir sorun teşkil etmemektedir. Çünkü bu tedbirler üretim veya verimle ilişkili değil alan ve kalite kriterlerine dayanmaktadır. Ancak, mavi kutu tedbirleri içinde bir süre belirlenerek Toplam Tarımsal Üretim Değerinin (TTÜD) %5'ini geçmeyecek şekilde azaltılması öngörülmektedir. Ülkemiz tarım politikaları içerisinde mavi kutu tedbirlerinin bu kısmı çok düşük olduğundan bu desteklemenin olumsuz etkileyecek bir yükümlülüğe neden olması beklenmemektedir. Yeşil kutu tedbirleri içerisinde yer alan başta doğrudan gelir

desteği olmak üzere kırsal kalkınma, gıda güvencesi, alt yapı yatırımları, genel hizmetler gibi desteklerin devam edeceği anlaşılmaktadır (18).

Hong Kong'sa yapılacak toplantıda ülkeler masaya yeni müzakereler için oturacaktır. Ülkemiz tarımı için çalışmalar sürdürölmektedir. Özellikle Pazar payı olan ürünlerde olumlu tavizlerin alınması önemlidir.

KAYNAKLAR

- 1- www.dpt.gov.tr (20.11.2004)
- 2- www.wto.org
- 3- www.gelenekyayinevi.com
- 4- www.deltur.cec.ev.int
- 5- www.avsam.org
- 6- www.atb.gov.tr
- 7- www.dtm.gov.tr (19.11.2004)
- 8- www.ceterisparibus.net (20.11.2004)
- 9- www.tema.org.tr
- 10- www.inadına.com
- 11- **Ekonomi Ansiklopedisi**
- 12- **Halil;S.** "Uluslar arası İktisat Teori Politika ve Uygulama"
- 13- **Boratav;K.(2004)** "Cancundaki Tıkanma Üzerine Çeşitlemeler"
- 14- **Gülcan;E.** "Tarımsal Politika Ders Notları"
- 15-13.11.2004 tarihli Bakanlık "Tarım Strateji Belgesi"
- 16- **Koç;A.(2004)** "Türkiye Tarım Sektöründe Devlet Yardımları ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum"
- 17- www.tarim.gov.tr (20.11.2004)
- 18- www.zmo.org.tr

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara
Tel:0.312.4185965
Faks:0.312.4186209
Web: <http://www.aeri.org.tr>
e-mail: aeri@aeri.org.tr